

BESTAAT ER ZOIETS ALS EEN GENTSE MENTALITEIT?

Mentaliteit, karakter, typische gedragwijze, zouden velen tegenwoordig zeggen, zijn termen die alleen op een individu kunnen toegepast worden. Grotere entiteiten, van families, dorpen en stadswijken tot werelddelen, zijn alleen maar OPTELLINGEN van individuen, NAMEN zonder meer dus (vandaar dat men deze opvatting in de filosofie soms nominalisme noemt), zonder echte werkelijkheid. Ook een eigen mentaliteit kunnen ze dus niet hebben. Aan de andere kant staat de volkswijsheid, die er niet veel problemen mee heeft te bepalen hoe de Gentenaar, de Antwerpenaar, de West-Vlaming, de Waal, de Duitser, enz... is.

Heel pragmatisch - en de diepere gronden van de discussie bewust wat veronachtzamd - wil ik hier van uitgaan:

1. Dat men inderdaad voorzichtig moet tewerk gaan met het omschrijven van "groepsgeaardheden", dat te gedetailleerde beschrijvingen geen zin hebben en dat het vooral om de gemiddelden gaat, die natuurlijk nooit op elk individu toegepast kunnen worden, maar
2. Dat er niettemin toch soms rake typeringen kunnen gegeven worden die we (zoals nogal dikwijls met wat de volkswijsheid zegt) niet zomaar kunnen wegwuiven. Wie glimlacht bv. niet meteen herkenkend wanneer hij, zoals ikzelf ooit in de krant, leest dat "een marktplein vol Hongaren minder lawaai maakt dan TWEE Italianen"?

Wat ik nu concreet, en uiterst beperkt, wil doen is hier EEN enkele m.i. typisch Gentse karaktertrek voor het voetlicht halen en die dan rijkelijk illustreren met materiaal, vooral uit het Gentse dialect: anecdotes, zegswijzen, enz... En als aanknopingspunt neem ik een uitspraak die naar verluidt de Oost-Vlaamse gouverneur Balthazar ooit in een voordracht deed. De gouverneur wou het verschil tussen een Antwerpenaar en een Gentenaar aantonen. Een Antwerpenaar, zo verklaarde hij, zal van iets zeggen " 't es iel goe!", terwijl de Gentenaar in precies dezelfde situatie het zal houden bij een " 't 'n es nie slecht!".

Eerst, vooraleer echt van wal te steken, daar nu even over filosoferen. Wat spreekt er uit dit onderscheid als typisch voor "de Gentenaar", in tegenstelling tot "de Antwerpenaar"? Ik zou zeggen: nuchterheid, zin voor relativering en een afkeer van overdrijving, van zich op stang te laten jagen, van overenthousiasme. Voorzichtigheid met emoties als het ware. Misschien vindt hij het ding waarover het gaat inderdaad wel "heel goed", maar hij begint alvast met te constateren dat het "niet slecht" is.

Tot nu toe is er uiteraard nog niets bewezen. Wat ik nu hoop te doen is met allerlei "materiaal" minstens aanneembaar te maken dat deze nuchtere, relativierende, lakonische, maar onvermijdelijk ook soms cynische en neerhalende

mentaliteit inderdaad wel met het Gentenaar zijn verweven is in een mate die toch moeilijk nog toevallig kan worden genoemd. Ook mijn eigen ervaring wijst alvast die richting uit. Wanneer ik op bepaalde feiten of gebeurtenissen reageer op een manier die ik zelf misschien "lichtjes spottend" of "eerder ironisch" zou noemen heb ik al herhaaldelijk vastgesteld dat met name voor West-Vlamingen mijn reactie zowat als het toppunt van bijna sadistische gruwelijkheid voorkomt.

Een deel van het onderstaande "bewijsmateriaal" is persoonlijk in de zin van: uit de eigen levenssituatie ontsproten of mij persoonlijk medegedeeld. Dat stuk moet u dus naar eigen goeddunken aannemen of verwerpen. Maar een ander gedeelte is onbetwistbaar meer algemeen bekend, wat de bewijskracht ervan ongetwijfeld zal verhogen. Om alles ietsje overzichtelijker te maken deel ik het, ietwat kunstmatig uiteraard, als volgt in: anecdotes, losse commentaren, denkbeeldige dialogen, gevleugelde uitdrukkingen, moppen, vervormde muziekteksten en tot slot wat eigen inbreng.

Dit alles, behalve de achtergrondcommentaar, bijna volledig in ± Gentse schrijfwijze (onnodig wellicht aan te stippen dat de Gentse mentaliteit zich het best uit in het Gentse dialect).

De bedoeling van elke uitdrukking, zinsnede, enz... is weer eens een extra illustratie te geven van dat "Gentse" aspect waarom het ons hier te doen is: het lakonische, het relativiserende, het cynische, het denigrerende, het onverstoorbare, het ontluisterende.

Anecdotes

De eerste twee anecdotes werden mij - en dat maakt ze wellicht extra bewijskrachtig - door niet-Gentenaars medegedeeld als zeer illustratief voor de gedragswijze van onze stadsgenoten.

1. Een Gentse schilder gaat ergens een plafond verven. In een hoekje op zijn ladder is hij aan het werk. De huiseigenaar komt bij hem en vraagt bezorgd: "Zie de genoeg?". "Boh..." antwoordt hij schouderophalend en werkt verder. "Wacht", zegt de ander, " 'k zal de lucht omsteken". Hij voegt de daad bij het woord en vraagt dan: "Es 't beter ezuu?". Antwoord van de schilder: " 't 'n es 't er toch nie deure verlecht!".

2. Een Gentenaar rijdt met zijn auto door een andere stad. Blijkbaar heeft hij iets verkeerd gedaan want een agent fluit en komt al roepend naar hem toegelopen. Onze held draait zijn raampje open en zegt tot de agent: "Ach, ge spreekt toch! 'k Miendege dadde ging bassen".

3. Een man stapt van de tram (een van het oude model, waarvan de deuren steeds open blijven), iets te vroeg wellicht, en daardoor struikelt hij. Een dame komt toegelopen en vraagt bezorgd: "Gho, meniere, hed'uh ziere gedoan?". "Bij nienok madam", luidt het antwoord, " 'k stappe 'k ik altijd ezuu van den tram".

4. Een van de allersappigste uitdrukkingen in het Gents, goed genoeg om ze tot anecdote om te toveren. Een groepje gaat een restaurant binnen. De kelner komt de bestelling opnemen maar veronachtzaamt daarbij een van de groepsleden. "Hela vriend", roept de betrokkene, "heh 'k ik soms een hijtene muile messchiens!".

Korte commentaren

- Iemand is nogal onhandig, hij neemt bv. mes of vork aan de verkeerde kant vast. In plaats van hem stijf terecht te wijzen zeg je droogjes: " 'k Zoe dad' aan den andere kant vastpakken da'k van uh was".

- Als het (liefst al uren- of dagenlang) pijpestelen regent, peinzend naar de lucht kijken en pseudo-diepzinnig mompelen: "En nie wille regenen ihn!", of een variante daarop : "D' er goa nog regen van komen oas 't ezuu vuurt goat".

- Iemand wandelt onder de bomen door. Plots voelt hij iets, kijkt op en ziet boven zijn hoofd de schuldige: een duif die iets "gedaan" heeft. "Allee", zegt hij, " 't es toch nog goed da de koeien in de buumen nie 'n zitten".

- Iemand in je nabijheid heeft niet zeer ernstige maar wel vervelende symptomen: hoesten, niezen, pijn links en rechts. Je geeft als commentaar: "Ge zij'd uuk nie vurt moar duurijpe".

- Hoe de Gentse volksmond tegen activiteiten van hogehand aankijkt. Het volgende versje deed de ronde naar aanleiding van de vergaderingen van de Volkerenbond:

"En ze drenken nog een glas

En ze pissen nog ne plas

en ze loaten alles 'lijk da't was"

Noteer in dat verband (daarop ingaan zou te ver leiden) dat scepticisme tegenover de activiteiten van gezagsdragers en zelfs een flink anarchistisch trekje OOK altijd deel hebben uitgemaakt van de Gentse mentaliteit.

- "Werken is zalig" luidt een vroom oud gezegde. De Gentse versie "vervolledigt" het door te zeggen: "Wirken es zoalig... en leeg zijn es heilig".

- Een Gentenaar heeft een nogal indrukwekkende uiteenzetting gedaan, zodanig zelfs dat hij blijkbaar de neiging voelt wat gas terug te nemen door eraan toe te voegen: "En oas de da nie 'n geluoft moak ek uh wel wat anders wijs".

- A zit smakelijk te eten. B bekijkt hem aandachtig en zegt dan schijnbaar verwonderd: "Tiens, ge steek gij dad' uuk onder uhwe neuze!".

- A klaagt over zijn niet al te beste gezondheidstoestand. B vraagt: "Zij de benijt van te stirve messchiens? Da es pertank gien verlore wirk zulle, ge moet da toch ne kier doen!".

Fictieve dialogen

- A heeft net gegeten. B vraag hem hoe het was. A antwoordt: " 't Was etelijk" (uiteraard een variantie van " 't was nie slecht").

- Twee dames in gesprek. A is net naar de floralien geweest. B vraagt haar hoe ze het vond. Antwoord van A: " 't Zijn jij blomen newoar!".
- A heeft (weer eens) een indrukwekkende uiteenzetting ten beste gegeven. B antwoordt gewoonweg: "Ja ja, 'k huure 't 'k ik uh girre zegge".
- B heeft iets aan A verteld en vraagt achteraf: "Wis 'te dad' al?" "Nienok, zegt A, oas ek het nog ne kier huure es 't den twiede kier".
- Elementair, mijn beste Watson, zou Sherlock Holmes zeggen. Op de vraag "Hoe es 't?" antwoordt een echte Gentenaar "van tien negene" natuurlijk: "Oas 't iets es ihn".

Gevleugelde uitdrukkingen

- Een vriend van mij (niet-Gentenaar) is een voordracht komen geven. De voorzitter van de kring waarvoor hij gesproken heeft praat achteraf nog wat persoonlijk met hem. Er worden twee pinten gebracht, de voorzitter heft zijn pint, onderbreekt zijn eigen geleerde uiteenzetting en zegt: "Pak z' in uh puute en giet z' in uh kluute".
- NOG iets voor tijdens een zo zwaarwichtig mogelijk gesprek: je onderbreekt de spreker, liefst op het hoogtepunt van zijn "raison", met de woorden: "Loat ons nuh ne kier van iets serieus klappe. Wa drenk'te?".
- Iemand stelt een vraag waarop je liefst geen antwoord geeft. Je maakt je ervan af door te zeggen: "Dad es veur uh een groaien en veur mij een weten" (onlangs las ik deze uitspraak in een Engelse versie, nl. in een boek van de thrillerschrijver Robert B. Parker, die als een erfgenaam van de beroemde Raymond Chandler doorgaat: "That's for me to know and you to guess").
- Als iemand, zowel jijzelf als een ander, een stomiteit begaat, kun je daar desgewenst als commentaar aan toevoegen: "Ja, oas ge nen uil zijt es't veur lange".
- Zelfrelativering. Wie zich klaarmaakt om een of andere taak op te knappen kan daar bv. om zichzelf aan te moedigen (?) aan toevoegen: "We goan da ne kier arrangeren da 't op niets 'n trekt".
- Weeral gedeeltelijk uit de persoonlijke sfeer. Aan de universiteit hadden we met enkele vrienden de gewoonte om een liefst zo banaal mogelijke uitspraak (bv. "zoe me nie best dad' iest doen?") te "bevestigen" met de commentaar "Gelijk dad de zuu welsprekend komt te zeggen". Schriftelijk heb ik deze uitdrukking nog nergens ontmoet... behalve één keer in een detectiveroman van de Gentenaar Roger d'Exsteyl.

Moppen

Ook al hoop ik met hetgeen voorafgaat hier en daar een glimlach op een of ander lezersgezicht te voorschijn getoverd te hebben, dit zijn natuurlijk geen echte moppen en hoeven dan ook niet als dusdanig te worden beoordeeld. Waarschijnlijk zijn echte moppen meestal iets te gezocht en te sterk om hier

echt bruikbaar te zijn. Natuurlijk zijn er in het "zwarte" of sadistische genre wel moppen te vinden waarmee men het altijd kan proberen. Enkele voorbeelden:

- Een Gentenaar valt van de twintigste verdieping. Bij de tiende verdieping zegt hij: "Tot nuh toe goad alles goed".

- De ene dokter tot de andere: "Ja joenk, da was op 't nipperken inh. Oa' 'm hem nuh nie g'oppereerd tons was 't er hij messchien nog deure gekome".

- 't es blewdh en 't hangd' aan nen droad. Wad' est? Antwoord: "Tarzan in de winter", of een variante: "Ne slechten elektrieker".

Persoonlijk ken ik één m.i., zeer goeie mop die bovendien ook schitterend past in ons onderwerp. De hoofdfiguur, een apotheker KAN eigenlijk alleen maar een Gentenaar zijn:

Een jongen en een meisje kennen mekaar al een tijdje en besluiten een stap verder te zetten op het pad van de liefde. Het meisje zegt aan de jongen dat hij maar om "capotes anglaises" moet gaan bij de apotheker (in de tijd dus wellicht dat die dingen alleen daar te vinden waren). Hij is wat schuchter en aarzelt dus. Ze zegt hem dat het simpel is: hij moet maar een doosje aspirines vragen en terwijl de apotheker dat neemt er gauw aan toevoegen: "en een pakske capotes anglaises". Zo gezegd zo gedaan, eerst met veel schroom maar, nadat de condomen telkens opgebruikt zijn, achteraf steeds vlotter. Tot op een keer de apotheker het niet meer kan uithouden en zegt:

"Zie mijne vriend, 't zijn mijn zoakes nie inh, 'k weet het zulle! Moar da 'k ik van uh was inh, oas ek 'k ik doar altijd zuu een huufpijne van heh, tons zoe, 'k ik da toch liever nie mier doen zul!".

Vergeet al de rest, onthou die ene uitspraak van de apotheker en je weet wat de Gentse mentaliteit is!

Vervorming van muziekteksten

Gentse teksten op bv. melodieën van opera's en dergelijke waren vooral vroeger natuurlijk schering en inslag. Er moeten er veel meer zijn, maar voor ons doel hier vond ik twee relevante voorbeelden.

- Iedereen kent wel het lied "Twee ogen zo blauw" (van Willy Derby? Ik durf het niet zweren - het is niet echt mijn favoriete genre): Twee ogen zo blauw, zo innig en trouw, al mijn geluk zijn die kijkers van jou, twee ogen zo blauw. De Gentse poging om dit sublieme stukje poëzie wat extra kracht te geven bestaat erin de twee laatste zinsneden te vervangen door:

"als ik naar huis kom da sla ik mijn vrouw, twee ogen zo blauw".

- Tino Rossi zingt: Il pleut sur la route... Een Gentenaar zingt deze frase, onderbreekt even om een blik te werpen op het gezicht van iemand die zich in zijn aanwezigheid bevindt en gaat dan verder:

"uh muile stoa vol sproete".

En tot slot een stukje persoonlijke inbreng

- Mijn grootvader van moederszijde had de gewoonte om in nogal benarde omstandigheden te zeggen: " 't Zal wel ne kier betere... oas 't op zijn slechtst geweest es..."

- Een leraar wiskunde op het college haalde soms verkeerde wiskundige redeneringen en conclusies aan, daarbij retorisch aan zichzelf vragend: "Is dat soms een fout?", waarop hij dan onmiddellijk zelf de vraag beantwoordde: "Dat IS soms een fout!".

En dan nog een drietal uitdrukkingen die ik zelf wel eens in de mond durf nemen. Ik heb ze niet BEWUST van anderen overgenomen, maar of ze daarom ECHT origineel zijn!?

- Iemand vraagt mij bv.: "Woar ligt die duuze?". Antwoord: "Wel kijk, doar rechts van die kasse... Nie, andere rechterkant..."

- Hoewel ik zeer gezapig rijd gebeurt het toch wel eens dat een chauffeur voor mij wat al te veel "slekke-allures" heeft. Ik zal dan wel eens mompelen: "Toe bompatje, pakt de kurtewoage, 't zal zierder goan".

- Ik sta op de boot van Breskens naar Vlissingen aan de reling (wat doe je anders?) naar het water te kijken. Een snotneus MOET zich absoluut nog tussen mij en die reling wringen om zelf NOG dichterbij het water te staan. Ook hier mompel ik tussen mijn tanden: "Allee ventje, toe, goa 'd uh elders goan versmuure!".

Guy DE MAERTELAERE
